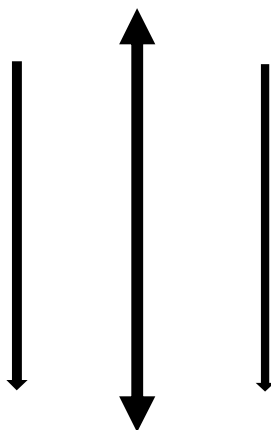
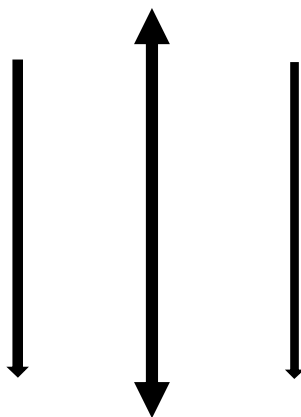

बझाङ जिल्ला वित्थडचिर गाउँपालिका वडा नं. ९ रिमा भक्तपुरमा
गरिएको प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि गरिएको
एक अध्ययन प्रतिवेदन

चार बर्षे स्नातक तहको चौथौ बर्षमा ऐच्छिक विषय विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रम तथा
सामुदायिक स्वास्थ्य सर्वेक्षण (HPED 445) को प्रयोगात्मक
कार्य अन्तरगत तयार पारिएको प्रतिवेदन

त्रि.वि. शिक्षा शास्त्र संकाय
सुनकुडा क्याम्पस चिर बझाङ
स्वास्थ्य तथा शारीरिक शिक्षा विभाग
२०८१
अध्ययन समूह टोली

क्र.स.	नाम	फोटो	सिम्बोल नं.
१	प्रेम कुमार बोहरा		९०६८७००६५
२	सुनिल कुमार बिष्ट		९०६८७००८०
३	महेश बहादुर बिष्ट		९०६८७००५१
४	नरेन्द्र अवस्थी		९०६८७००५७
५	दिपा बोहरा		९०६८७०१०१
६	शर्मिला स्याडा		९०६८७०१२३
७	धना खड्का		९०६८७००२१
८	कल्पना स्याडा		९०६८७००३९

मूल्यांकन पत्र

चार वर्षे स्नातक तहको चौथौ वर्षको ऐच्छिक विषय विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रम तथा सामुदायिक स्वास्थ्य सर्वेक्षण (HPED 445) को प्रयोगात्मक कार्य अन्तरगत बझाङ जिल्ला विथडचिर गाउँपालिका वडा नं. ९ रिमा भक्तपुरमा गरिएको सर्वेक्षण अनुसार विभिन्न किसिमका समुदाय जातजातीका मानिसहरु बसोवास गर्दै आएका छन । हामिले रिमा भक्तपुरमा प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि विभिन्न किसिमका समस्याहरु उत्पन्न भएको देख्यौ ति समस्या समाधानका लागि आवश्यक सुझाव सल्लाह प्रदान गरियो । स्थानिय टोलीले रिमा भक्तपुरमा गएर विभिन्न किसिमका तथ्यांकहरु संकलन गरेका छौ तथा विभिन्न किसिमका तथ्यहरु संकलन गरेका छौ । उक्त तथ्य तथा डाटाहरुलाई मूल्यांकन गरिदिन हुन मूल्यांकन कर्ता समक्ष पेश गर्दछौ ।

आन्तरिक सुपरिवेक्षक

बाह्य सुपरिवेक्षक

ज्ञापन पत्र

कुनै पनि कार्य सफल रूपमा सहजताका साथ सम्पन्न गर्नको लागि प्रशस्त मात्रामा एकता सामुहिक सहयोग समर्थन सुझाव तथा स्वस्थ आलोचनाको उत्तिकै आवश्यकता पर्दछ । त्रिभुवन विश्व विद्यालयबाट सम्बन्धन प्राप्त सुनकुडा क्याम्पसमा संचालित चार बर्षे स्नातक शिक्षा शास्त्र संकाय कार्यक्रम अन्तरगत चौथौ बर्षमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले ५० पूर्णाङ्क (HPED 445) को पाठ्याशंको प्रयोगात्मक अध्ययन प्रयोजनका लागि समूहद्वारा वझाङ जिल्लाको विथडचिर गाउँपालिका वडा नं. ९ रिमा भक्तपुर गाउँका १४० ३२ परिवारमध्ये २० घर परिवारलाई अध्ययनको क्षेत्रको रूपमा छनोट गरि त्यहाँका मानिसहरूको प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि ज्ञान धारणा र स्थीतिको विश्लेषण गर्ने उद्देश्यले स्थलगत अध्ययन गरि यो प्रतिवेदन तयार पारिएको छ ।

यस प्रतिवेदन तयारको क्रममा आफ्नो अमूल्य समय दिइ हामिलाई कार्यक्रमको अध्ययन तथा लेखनका क्रममा सहयोग गरिदिनु हुने हाम्रा यस सम्बन्धित विषयका शिक्षक लाल बहादुर ओलि तथा यसै वडा वडा सदस्य श्री मान सिंह रावल ज्यू प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछौ । साथै सुनकुडा स्वास्थ्य चौकीले विभिन्न तथ्यांक उपलब्ध गराइ सहयोग गरिदिएकोमा उक्त कार्यालय प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछौ ।

अध्ययनका समूहका सम्पूर्ण अध्ययनकर्ताहरू
शिक्षा शास्त्र संकाय स्नातक तह चौथौ बर्ष
सुनकुडा क्याम्पस चिर वझाङ

सार संक्षेप

चार बर्षे स्नातक तहको चौथौ बर्षमा ऐच्छिक विषय विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रम तथा सामुदायिक स्वास्थ्य सर्वेक्षण (HPED 445) को प्रयोगगात्मक कार्य बझाङ जिल्ला वित्थडचिर गाउँपालिका वडा नं. ९ रिमा भक्तपुरमा गरिएको प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि गरिएको प्रजनन स्वास्थ्य भन्नाले प्रजनन प्रणाली यसको कार्य र प्रजनन प्रक्रियाको सन्दर्भमा निरोगि वा विरामी नहुनु मात्र नभइ शारीरिक मानसिक तथा सामाजिक रुपमा पूर्ण स्वस्थ रहनु हो । प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि विभिन्न किसिमका जटिल समस्याहरू देखापरेका प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि विभिन्न किसिमका जानकारी गरेका छौ । यसका साथै लैंगिक समानता महिला सशक्तिकरण तथा मानिसको जिवनचक्रको प्रत्येक अवस्थामा उपयुक्त स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध हुनु प्रजनन स्वास्थ्य हो ।

विषयसूची

अध्याय एक.....	1
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि (Background of the Study)	1
१.२ समस्याको कथन (Statement of the problem)	4
१.३ अध्ययनको उद्देश्य (Objective of the study).....	6
१.४ अध्ययनको महत्त्व (Significance of the study)	9
१.५ अध्ययनको सिमाङ्कन (Delimitation of the study)	10
अध्याय २	11
अध्ययन विधि (Methodology)	11
२.१ अध्ययनको क्षेत्र (Study Site)	11
२.२ तथ्यांकको स्रोत (Source of data)	12
२.३ नमूना छनौट प्रक्रिया (Simple ling procedure).....	13
२.४ तथ्यांक संकलनका साधनहरु (Data collection tools).....	13
२.५ तथ्यांक संकलन गर्ने साधनको वैधता (Validation of data collection tool).....	13
२.६ तथ्यांक संकलन प्रक्रिया (Data collection procedure)	14
२.७ तथ्यांक विश्लेषण विधि (Method Analysis and interpretation)	14
अध्याय ३ (Chapter-3)	15
तथ्याङ्कको विश्लेषण तथा व्याख्या.....	15
(Analysis and Interpretation of Data).....	15
३.१ जनसाङ्खिक विवरण (Demographic Description)	15
३.२ प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धी विवरणहरुको व्याख्या र विश्लेषण (Analysis and Interpretation of Data relation With Reproductive Health)	17
अध्याय (Chapter 4)	21

साराशं, नतिजा, निष्कर्ष र सुझाव.....	21
(Summary, Finding, Conclusion and Recommendation)	21
४.१ साराशं (Summary)	21
४.२ नतिजा (Findings)	22
४.३ निष्कर्ष (Conclusion).....	23
४.४ सुझाव (Recommendation).....	24
सन्दर्भ सामाग्रीहरु (References)	25
परिशिष्ट (Appendix)	26
Photo of Data Collection	27
Map of Data Collection	30
प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धिको ज्ञान सम्बन्धि प्रश्नहरू	31

अध्याय एक

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि (Background of the Study)

आजको एक्काइसौ सताब्दिको यूग विज्ञान प्रविधिको क्रम विकासको कारणले प्रविधिको युग मानिन्छ । विज्ञान र प्रविधिको विकासको परिणाम स्वरूप हिजो सम्म असम्भव र अविश्वास लागिरहेको वा मानिसको कामहरु आज सम्भव र सहजताका साथ क्षणमा सम्पन्न गर्न सकिने प्रविधिको विकास भै सकेको र नयाँ नयाँ र अनुसन्धान भइ रहेको छ । हाम्रो स्वास्थ्यलाई प्रभाव पार्ने विभिन्न प्रमुख रोगहरु मध्ये प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि कुनै किसिमको रोग र दुर्बलताबाट मुक्तिहरु वा सामान्य अवस्थामा समस्या नआउनुलाई बुझिन्छ ।

प्रजनन स्वास्थ्य भ्रुण (आमाको गर्भमा हुँदा देखि) अवस्थादेखि मानिस नमरुन्जेलसम्म सम्बन्धित छ । विभिन्न अध्ययनले देखाए अनुसार वयस्क व्यक्तिबीच यौन सम्पर्क भए मात्र भ्रुण स्वस्थ रहन्छ र सरल ढंगबाट स्वस्थ शिशु जन्मन्छ । युवा तथा किशोर अवस्थामा सुरक्षित र जिम्मेवारपूर्ण यौन व्यवहार नअपनाए विभिन्न समस्या झेलनुपर्छ, जसबाट अनिच्छुक गर्भधारण, आफै गर्भपतन हुने, पाठेघर खस्ने समस्या जस्ता शारीरिक कठिनाईहरु आउँछन् । यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यले केवल शारीरिक सम्बन्ध वा बच्चाको जन्मसंग मात्र सम्बन्ध राख्दैन । यसले परिवार नियोजन र प्रजनन अंगको संक्रमण, एचआईभी एड्स, पाठेघर खस्ने समस्या, नवजात शिशुको हेर विचार, किशोर किशोरीहरुको स्वास्थ्य, मातृ स्वास्थ्य, उमेर पुगेका महिला तथा पुरुषको हेरचाह जस्ता वृहत विषयहरु समेट्दछ । परिवार नियोजन तथा सुरक्षित मातृत्व सेवा प्रजनन स्वास्थ्य सेवाको महत्वपूर्ण अंग रहेको छ । परिवार नियोजन सेवा अन्तर्गत अस्थायी र स्थायी साधन रहेका छन् । अस्थायी साधनमा कन्डम, पिल्स, डिपोप्रोभेरा, ईमप्लान्ट रहेका छन भने स्थायी साधनमा महिला र पुरुष बन्ध्याकरण (बच्चा नपाउने शल्यकृया) रहेका छन् । अस्थायी साधन समुदायिक स्वास्थ्य इकाइ, सहरी क्लिनिक, स्वास्थ्य चौकी, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, अस्पताल र गैर सरकारी संस्थाबाट उपलब्ध हुदै आएको छ भने स्थायी परिवार नियोजन

सेवा केहि अस्पतालबाट नियमित र पहुँच नपुगेका वस्तिमा घुम्ति सेवाबाट प्रदान हुँदै आएको छ ।

नेपाल सरकारले प्रसुती सेवालाई २४ सै घन्टा उपलब्ध गराउन प्रसुतीको लागि आउने महिलाको लागि यातायात खर्च वापत तराई, पहाड र हिमालको लागि क्रमसः रु १०००, २००० र ३००० उपलब्ध गराउँदै आएको छ र चार पटक गर्भवति जाँचको लागि रु ८०० उपलब्ध गराएको छ । प्रसुती सेवालाई २४ सै घन्टा उपलब्ध गराउने उद्देश्यले नेपाल सरकारले स्वास्थ्य चौकीलाई वर्थिङ सेन्टर र प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, अस्पताल र केहि गैर सरकारी अस्पताल तथा निजि अस्पतालबाट जटिल किसिमको प्रसुती सेवा दिइएको छ । प्रसुती सेवालाई निशुल्क बनाउन सामान्य किसिमको प्रसुतीको लागि स्वास्थ्य संस्थालाई रु १००० र अस्पतालको लागि रु १५०० दिइएको छ भने सामान्य किसिमको जटिलताको लागि रु ३००० र शल्यकृया गर्नु पर्ने प्रसुतीको लागि रु ७००० उपलब्ध गराउँदै आएको छ ।

प्रजनन् स्वास्थ्य भन्नाले मानिसका प्रजनन् प्रणालि, स्वस्थ प्रजनन अंगहरु, प्रजनन् र यौन सम्बन्धि सम्पूर्ण विषयहरु भन्ने बुझाउँदछ । यस अन्तर्गत व्यक्तिहरुले सुरक्षित र आनन्दमय यौन जीवनयापन गर्न सक्षम छन्, सन्तान जन्माउने क्षमता छ, सन्तान जन्माउने नजन्माउने, कहिले जन्माउने, कति समयमा जन्माउने भन्ने निर्णय गर्ने स्वतन्त्रता छ भन्ने कुराहरु पर्दछन् । कुनै पनि जोडी वा दम्पतीले आफूले चाहेको परिवार नियोजनका विविध साधन र विधिहरुको छनोट एवं उपयोग गर्न पाउने अधिकार प्रजनन् स्वास्थ्य भित्र पर्दछ

नेपालको सन्दर्भमा २०७८ सालको जनगणना अनुसार चिकित्सा शास्त्रको जनशक्ति नेपालमा मेडिकल क्याउनसिलमा हाल दर्ता भएको जनरल डक्टर सहितको संख्या ९२०० जना रहेको छ । यस अवस्थामा १ जना डक्टरले २५१६ जना बिरामिलाई सेवा दिनुपर्ने अवस्था छ । यसमा पनि विभिन्न किसिमका सेवा तथा सुविधाहरुको लागि विदेश पलाएन भएका छन् ।

"स्वास्थ्य नै व्यक्तिको अमूल्य सम्पत्ति हो" सन् २००० सालमा सबैलाई प्रारम्भिक स्वास्थ्य सेवन जस्ता नारालाइ सारिएता भएता पनि विपन्न राष्ट्रहरूले यसलाई आत्मसाथ गर्न सकेका छैनन् जसमा नेपाल पनि पर्दछ नेपालको अन्तरिम संविधानमा स्वास्थ्यलाई जनताको नैसर्गिक आधारभूत आवश्यकताको रूपमा उल्लेखित गरेता पनि नारामा नै सिमित रहेको पाइन्छ ।

यसरि नै बझाङ जिल्ला विथडचिर गाउँपालिका वडा नं. ९ रिमा भक्तपुर गाउँलाई अध्ययनको रूपमा चयन गरियो सुदूरपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रको पिछिडिएको जिल्ला बझाङको विथडचिर गाउँपालिका वडा नं. ९ रिमा भक्तपुर गाउँ सुनुकडना बजार नजिकै अवस्थित रहेको छ । उक्त बजार देखि २० मिनेटको पैदल बाटो भएता पनि विभिन्न किसिमका समस्याहरु अशिक्षा, गरिबि, पुरानो रहन सहन र विरोजगारी जस्ता विभिन्न समस्याहरुको कारणले गर्दा पिछिडिएको छ । उक्त गाउँमा १४० घरघुरीमा बसोबास गर्ने जम्मा जनसंख्या ११५० जसमा महिला ६५० र ५०० पुरुष रहेका छन् ।

स्वास्थ्यसंग सम्बन्धित विभिन्न रोगहरुमध्ये प्रजनन स्वास्थ्य एक प्रमुख समस्या रहेको छ । सन्तान जन्माउने प्रक्रिया नै प्रजनन स्वास्थ्य हो । यो प्रक्रिया पुरुष र स्त्री बिचको यौन सम्पर्कबाट सम्पन्न हुन्छ । हरेक प्राणिमा प्रजनन क्षमता हुन्छ मानव जातिमा पनि यो क्षमता निहित हुन्छ । मानव जाति एक उच्च कोटिको सामाजिक प्राणि भएकाले उसको प्रजनन प्रक्रिया अन्य जातिको भन्दा फरक र संवेदनसिल हुन्छ ।

यि थयावत समस्याहरुलाई मध्यनजर गर्दै सुनुकुडा क्याम्पस शिक्षा शास्त्र संकाय अन्तरगत स्वास्थ्य शिक्षा मुल विषय लिइ स्नातक तह चौथौ बर्षमा अध्ययन र ति विद्यार्थीहरुले यस बझाङ जिल्लाको विथडचिर गाउँपालिका वडा नं. ९ रिमा भक्तपुर बस्ने व्यक्तिहरुको प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि अध्ययन गर्ने प्रयास गरेका छौ ।

१.२ समस्याको कथन (Statement of the problem)

२१ औँ शताब्दि विज्ञान प्रविधिको यूग हो हरेक अण्डयारा कामहरु पनि सम्भव सहजरुपमा सम्पन्न गर्न सक्ने प्रविधिको विकास भै सकेको छ यसको प्रभाव स्वास्थ्य क्षेत्रमा पनि उल्लेखनिय प्रगति हासिल गरि सकेको छ यहि कारणले विश्वका विकसित देशहरुले मानिसका अंग प्रत्यारोपण तथा लिंग परिवर्तन जस्ता जटिल कार्य सफल रुपमा सम्पन्न गरि सकेकव अवस्थामा हामि नेपालीहरु सामान्य उपचार गर्न नपाइ मर्नुपर्ने अवस्था छ यसो हुनुको पछाडि विभिन्न कारणहरु जस्तै अशिक्षा, गरिबि, राजनैतिक अवस्था औषधि सर्वसुलभ हुन सक्नु भौगोलिक विकट जस्ता प्रमुख कारणहरु रहेको पाइन्छ ।

हाम्रो स्वास्थ्य प्रभाव पार्ने १० प्रमुख स्वास्थ्य समस्या पनि एक हो हाम्रो शरीरका विभिन्न अंगहरुमध्ये प्रजनन स्वास्थ्यमा बढि प्रयोगमा प्रयोग आउने अंग डिम्ब र सुक्रकिट हो । जब कुनै सामान बढि प्रयोगमा आउदा त्यस सामान बढि समस्या आउने समस्या रहन्छ ।

त्यसैले बेलाबेलामा परिक्षण गरेमा सानातिना समस्याहरु बढि जटिल बन्न सक्दैन र त्यसको अवस्था पनि राम्रो मानविय प्रजनन स्वास्थ्यमा प्रभाव पार्ने अवस्थावारे बुझ्ने उद्देश्यले हामि बझाङ जिल्ला वित्थडचिर गाउँपालिका वडा नं. ९ मा स्थित रिमा भक्तपुर बसोबास गर्ने मानिसको प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि ज्ञान व्यवहारका साथै समस्याको पहिचान गर्ने उद्देश्यले यो विषयलाई उठाउन गरेको हो । विभिन्न पत्रपत्रिका एवं संचारका माध्यमबाट प्रजनन स्वास्थ्य समस्याको चर्चा बढि हुन थालेकाले एवं अध्ययन टोलीमा संकलनमध्ये ३ जना स्वास्थ्य सम्बन्धि काम गर्ने सामुदायिक प्रजनन स्वास्थ्य कार्यकर्ता भएकाले हामि यस विषयलाई समस्याको रुपमा उठान गरि अध्ययन गर्ने प्रयास गरेका छौ । तलको अवस्थाले पनि किशोर किशोरीहरुको क्षेत्रमा लगानी बढाउन र कार्यक्रमले तर्जुमा गर्नुपर्ने कुरा देखाउँछ।

- ❖ किशोरीहरुमा परिवार नियोजन सेवाको पूराहुन नसकेको माग ३५ प्रतिशत छ । १७ प्रतिशत किशोरीहरुले १५ देखि १९ वर्षको उमेरमा बच्चा पाइसकेका छन् ।

- ❖ पाठेघर खस्ने समस्याको संभाव्य अप्रेसनको लागि माग पुरा नभएको ५.२ प्रतिशत रहेको छ । महिलाहरूमा पाठेघर खस्ने समस्या देखिएको छ । स्तन क्यान्सर, फोक्सोको क्यान्सर र पाठेघरको मुखको क्यान्सर बढ्दो मात्रामा देखिएको छ।
- ❖ प्रजनन् उमेरका महिलाहरूमा कुपोषणको अवस्था १७ प्रतिशत छ ।
- ❖ बच्चाहरूमा पुङ्का ३६ प्रतिशत र ख्याउटे १० प्रतिशत छन् ।
- ❖ यौनिक तथा लैङ्गिक हिंसाबाट महिला तथा किशोरीहरू प्रभावित छन् ।
- ❖ वित्थडचिर गाउँपालिका वडा नं. ९ रिमा भक्तपुरमा प्रजनन् स्वास्थ्यको सुचक अरु तुलनामा दयनिय अवस्थामा छ ।
- ❖ पहिलो पटक गर्भ जाँच गराउने महिलाको संख्या धेरै भएतापनि ४ पटक जाँच गराउने र संस्थागत सुत्केरी गराउनेको संख्या बढ्न सकेको छैन ।
- ❖ बाझोपन (पुरुष तथा महिला) को उपचार व्यवस्थित हुन सकेका छैन ।
- ❖ बच्चा जन्मेपछि महिलालाई हुने मानसिक समस्या बढ्दो छ ।
- ❖ उमेर ढल्केका महिलाहरूको लागी प्रभावकारी कार्यक्रम संचालन हुन सकेका छैनन्।
- ❖ आधुनिक परिवार योजनाका साधनहरूको प्रयोगमा कमी छ।
- ❖ गर्भपतनले कानुनी मान्यता पाएको कुरा ४० प्रतिशत आमालाई मात्र थाहा छ।

१.३ अध्ययनको उद्देश्य (Objective of the study)

कुनै पनि कार्यको अन्तमा केहि पाउने वा उपलब्धि हासिल गर्ने उद्देश्य राखेको हुन्छ सोही अनुरूप कार्यक्रम संचालन गर्ने गरिन्छ । हामीले रावल समुदायका व्यक्तिहरुमा प्रजनन स्वास्थ्य समस्या सम्बन्धिको उद्देश्य राखि एक अध्ययन प्रतिवेदन तयार पार्ने जमर्को गरेका थियौ । ति उद्देश्य निम्न प्रकारका हुन्छन् ।

- ❖ प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि ज्ञान पत्ता लगाउन ।
- ❖ प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि ज्ञान पहिचान गर्नु
- ❖ प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि जनचेतना मुलक स्वास्थ्य शिक्षा कार्यक्रम संचालन गर्नु
- ❖ प्रजनन स्वास्थ्य अभ्यासको लेखाजोखा गर्नु

प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धित समस्याका कारणहरु:

- ❖ परिवार नियोजनको साधनमा पहुँच नहुनु ।
- ❖ किशोरीले परिवार नियोजन सम्बन्धि चाहेको साधन प्रयोग गर्न नपाउनु ।
- ❖ किशोरीको निर्णय गर्ने क्षमतामा कमी हुनु ।
- ❖ अहिलेको युग सूचना प्रविधिको युग हो तर सूचना प्रविधिको समुचित प्रयोग हुन नसकेको ।
- ❖ यौनिकता तथा प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतनाको कमि ।
- ❖ अभिभावक, विद्यालय र समुदायबाट किशोरीको प्रजनन आवश्यकता र व्यवस्थापनमा कमी ।
- ❖ किशोरीको पोषण अवस्था

राम्रो नभएको अवस्थामा गर्भवती भएमा गर्भपतन हुन सक्दछ, गर्भको बच्चाको वृद्धि विकास कम हुनुका साथै कम तौलको बच्चा जन्मिन्छ, कुपोषित हुन सक्छ र किशोरीको स्वास्थ्य तथा पोषण अवस्थामा नकारात्मक प्रभाव पर्दछ ।

- ❖ कम उमेरमा बच्चा जन्माउँदा आउने जतिलताबारे ज्ञान नहुनु ।
- ❖ स्वास्थ्य संस्थामा नगई घरैमा सुत्केरी गराउनु ।
- ❖ सुत्केरी अवस्थामा बढी वजन भएको भारी बोक्ने गर्दा पाठेघर खस्ने समस्या हुन्छ।
- ❖ गर्भावस्थामा नियमित (कम्तिमा ४ पटक) गर्भ जाँच नगराउनु ।
- ❖ अपाङ्गता भएको मानिसको यौनिक तथा प्रजनन् आवश्यकतालाई परिवार तथा समाजले पहिचान गरी कार्यक्रम संचालन नभएको ।
- ❖ किशोर किशोरी मैत्रि सेवा केन्द्रमा महिला सेवा प्रदायक कम हुनु र भएका सेवा प्रदायक पनि यौन तथा प्रजनन् आवश्यकतालाई यौनिकता सम्बन्धि नकारात्मक सोचाई भएका कारणले प्रभावकारी सम्बोधन नहुनु ।

प्रजनन स्वास्थ्यका उपायहरू:

- ❖ परिवार नियोजनका साधनहरूको पहुँचको साथै छनोट वृद्धि गर्ने ।
- ❖ किशोरीहरूलाई प्रजनन् अधिकारको प्रयोग गर्न सक्षम बनाउने ।
- ❖ सुरक्षित गर्भपतन गराउने सुविधा उपलब्ध गराउने ।
- ❖ विभिन्न विधिबाट सूचना प्रविधिको समुचित प्रयोग गर्न लगाउने ।
- ❖ वैवाहिक अवस्था जे भएपनि र लैङ्गिक अल्पसंख्यक तथा अपाङ्गता भएका किशोरी र महिलाहरूको हकमा पनि गर्भनिरोधक साधनको पहुँचको विषयलाई सम्बोधन गर्नका लागि बनेका नीतिहरू कार्यान्वयन गर्ने ।
- ❖ विभिन्न संचारको माध्यमबाट किशोरावस्थामा विवाह गर्दा हुने अबान्छित परिणाम बारे जानकारी गराउने ।
- ❖ किशोरावस्थामा बच्चा जन्माउँदा शारीरिक, मानसिक तथा मनोसामाजिक वृद्धि विकासमा पार्ने असर बारेमा जानकारी गराउने ।
- ❖ पाठेघर खस्ने समस्याको बारेमा अभिभावक, विद्यालय र समुदायलाई जानकारी गराउने र संभाव्य अप्रेसन गर्ने अस्पताल एकिन गरी निशुल्क अप्रेसनको व्यवस्थापन मिलाउने र यस्तो समस्याको रोगथाम गर्न कार्यक्रम चलाउने।

- ❖ नजिकको स्वास्थ्य संस्थामा गई नियमित गर्भवती जाँच गराई स्वास्थ्य संस्थामा प्रसूति गराउन उत्प्रेरणा गर्ने र गर्न लगाउने । अपाङ्गता भएका महिला तथा किशोरीको यौन तथा प्रजनन आवश्यकता पुरा हुनु उनीहरूको अधिकार भएको हुँदा संबोधन हुने गरी कार्यक्रम तय गर्नुपर्दछ ।
- ❖ यौन तथा प्रजनन अधिकारहरू रक्षा गर्नको लागि ल्याइएका विशेष कानूनी प्रावधानहरू कार्यान्वयन गरिनुपर्दछ ।
- ❖ गर्भनिरोधक साधनको प्रयोगमा सुधार ल्याउने कार्यक्रमहरूलाई सरकारले प्रोत्साहन गर्नुपर्दछ र वैवाहिक अवस्था, लैङ्गिकता पहिचान, शारीरिक वा मानसिक अपाङ्गता तथा भौगोलिक कठिनताको आधारमा भेदभाव नगरी किशोरावस्था लगायतका सबै प्रजनन उमेर समूहका मानिसहरूलाई समेट्ने लक्ष्य राख्नु पर्दछ ।
- ❖ यौनिक रूपमा सक्रिय व्यक्तिहरूको गर्भनिरोधकका आवश्यकताका बारेमा चेतना फैलाउने र परिवार नियोजनको साधनको प्रयोग दर स्थिर हुनुको कारण पत्ता लगाउनको लागि दूत अध्ययन गर्ने र आवश्यक कदम चाल्ने ।
- ❖ किशोर किशोरी मैत्री सेवा केन्द्र र महिला सेवा प्रदायक बढाउनु पर्ने, सेवा प्रदायकलाई यौनिक तथा प्रजनन आवश्यकतालाई प्रभावकारी रूपमा संबोधन गर्न सक्ने गरी क्षमता बढाउने ।
- ❖ यौन शिक्षालाई प्राथमिकतामा राखी कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
- ❖ विद्यमान यौन तथा प्रजनन सम्बन्धि अन्धविश्वास तथा कुरीतिहरू निरुत्साहित गर्ने ।

१.४ अध्ययनको महत्त्व (Significance of the study)

यस अध्ययन जनस्वास्थ्य सम्बन्धि सरोकार भएर एक प्रजनन स्वास्थ्य समस्यासंग आधारित भएकाले यसले जनसमुदायमा निकै प्रभावकारि भूमिका खेलेको अपेक्षा गर्न सकिन्छ । हाम्रो यस अध्ययनको महत्त्वलाई बुदागतरूपमा निम्न अनुसार प्रस्तुत गर्न सकिन् ।

१. प्रजनन स्वास्थ्य क्षेत्रमा कार्य गर्ने अस्पताल Clinic NGO/INGO, सिबिर संचालन गर्ने जस्ता संस्थालाई स्वास्थ्य कार्यक्रम संस्थाको लागि संचालनको लागि सहयोग पुर्याउने छ ।
२. यो अध्ययनको परिमाणबाट सामाजमा अध्ययन गर्ने प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि तुलनात्मक अध्ययन मूल्यांकन गर्न सहयोग पुग्दछ ।
३. अध्ययन पश्चात प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि आवश्यक व्यवहारिक सुरक्षा तथा उपचारात्मक कार्य अगाडि बढाइ उनिहरुको स्रक्षा गर्न मद्दत पुर्याउनेछ ।
४. अध्ययनबाट प्राप्त तथ्यांकलाई प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि अनुसन्धान गर्ने व्यक्ति संस्थाका लागि द्वितिय तथ्यांकको रूपमा प्रयोग गर्न सहयोग पुग्छ ।
५. अध्ययन पश्चात गरिने चेतनामूलक कार्यक्रम समुदायका मानिसहरुको प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धिको अध्ययन पछि उनिहरु प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि धारणा बुझि स्वास्थ्य प्रतिको सकारात्मक व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउने सहयोग पुग्छ ।

१.५ अध्ययनको सिमाङ्कन (Delimitation of the study)

- यस अध्ययनले समुदायका सबै व्यक्तिहरूलाई समेटेको छ ।
- यस अध्ययनमा प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धि रोगको मात्र अध्ययनलाई समेटेको छ ।
- यस अध्ययनमा समुदायसंग गरेको कुराकानी स्वास्थ्य अवलोकनबाट प्राप्त जानकारी र नतिजाका आधारमा व्याख्या विप्लेषण गरि निष्कर्ष निकालिएको छ
- यस अध्ययनले समुदायमा रहेका विभिन्न व्यक्तिहरूलाई समावेश गरेको छ ।

अध्याय २

अध्ययन विधि (Methodology)

२.१ अध्ययनको क्षेत्र (Study Site)

समुदायको कुनै पनि अध्ययनको क्षेत्रको अध्ययन गर्दा तथा अनुसन्धान गर्नाक लागि एउटा निश्चित अध्ययनको क्षेत्र छनोट गर्नुपर्ने हुन्छ । प्रस्तुत अध्ययनको लागि अध्ययन समूहबाट वित्थडचिर गा.पा. वडा नं. ९ रिमा भक्तपुर टोलमा १४० घरदुरीमध्ये घरका व्यक्तिसंग अन्तरवार्ता लिइ निम्न बमोजिम विषयवस्तुका आधारमा अध्ययनको क्षेत्रको छनोट गरिएको छ ।

- ❖ ग्रामिण समुदाय
- ❖ स्थायी बसोबास भएको
- ❖ आफ्नो साँस्कृति
- ❖ ऐतिहासिक पृष्ठभूमिय भएको
- ❖ यसभन्दा पहिले कुनै अध्ययन भित्र पर्ने
- ❖ अध्ययन समूहको स्रोत साधन र पहुच भित्र पर्ने
- ❖ अध्ययन समूहप्रति सकारात्मक दृष्टिकोण भएको
- ❖ प्रस्तुत विषयप्रति
- ❖ स्वास्थ्य समस्या भएको

२.२ तथ्यांकको स्रोत (Source of data)

कुनैपनि विषयमा समुदाय सर्वेक्षण गर्दा प्राथमिक स्रोत र द्वितिय स्रोत गरी दुइवटा तरिकाबाट तथ्यांक संकलन गर्न सकिन्छ ।

प्राथमिक स्रोत (Primary Source)

अध्ययन सर्वेक्षण गर्ने कहिले काहि अन्य व्यक्तिहरु एक पटक संकलन प्रत्यक्ष उत्तरदाता वा उनीहरुका प्रतिनिधि मार्फत संकलन गरिन्छ भने त्यस्तो स्रोतलाई प्राथमिक स्रोत भनिन्छ । यस अध्ययनका क्रममा बझाङ जिल्ला वित्थडचिर गा.पा. कोरैकोशी गाउँको रिमा भक्तपुर घरधुरीमध्ये ४५ घरधुरीबाट प्रत्यक्ष एउटा (source) सदस्य गरि ४५ व्यक्तिलाई प्रामाणिक स्रोतको रुपमा लिएका छौ ।

द्वितिय स्रोत (Secondary Source)

समुदायमा सर्वेक्षण गर्ने कहिले काही अन्य व्यक्तिहरु एक पटक संकलन वा प्रयोग गरिएका सूचनाहरुलाई पनि प्रयोगमा ल्याउन सकिन्छ । यस किसिमका सूचनाको स्रोतलाई द्वितिय स्रोत भनिन्छ । यस अध्ययनका क्रममा बझाङ जिल्ला वित्थडचिर गा.पा. वडा नं. ९ रिमा भक्तपुर गाउँको Village protons बझाङको तथ्यांक अनुसार अन्य पत्रिका प्रकाशित लेख, धनगढी डेन्टल हस्पिटल धनगढीको आवश्यक सल्लाहलाई द्वितिय स्रोतको रुपमा उपयोग गरेको छ ।

२.३ नमुना छनोट पक्रिया (Simple ling procedure)

यस विषय वस्तुको बारेमा अध्ययन गर्नका लागि बझाङ वित्थडचिर गा.पा. वडा नं. ९ रैकोशी रिमा भक्तपुर गाउँलाई अध्ययन क्षेत्रको रूपमा छनोट गरिएको छ । अध्ययन सर्वेक्षणमा क्रममा सम्पूर्ण घरधुरी वा परिवारमा पुगी आवश्यक सूचना सुझाव संकलन गरी उपयुक्त स्रोत र साधनका आधारमा प्रयोग गरिएको छ । यसरी अध्ययन क्षेत्रमा जम्मा १४० घरधुरी मध्ये एक तिहाई भन्दा बढी समेटने गरि २० घरधुरीका परिवारबाट जनगणनालाई नमुनाको अध्ययनको रूपमा लिएको छ ।

२.४ तथ्यांक संकलनका साधनहरू (Data collection tools)

अध्ययनका क्रममा आवश्यक पर्ने तथ्यांकहरू प्राप्त गर्नका लागि अन्तरवारता तालिकालाई मुख्य साधनको रूपमा लिएको थियो । अन्तरवार्ता तालिका टोलीलाई सम्पूर्ण सदस्यहरूको संयुक्त सहभागिता छलफल र सुपरीवेक्षकको पृष्ठ पोषणको आधारमा निर्माण गरेको थियो ।

२.५ तथ्यांक संकलन गर्ने साधनको वैद्वता (Validation of data collection tool)

तथ्यांक संकलन गर्ने साधनको रूपमा यस बझाङ जिल्ला वित्थडचिर गा.पा. वडा नं. ९ रैकोशी रिमा भक्तपुर गाउँको १४० घरधुरीमध्ये २० घरधुरीका १३० जना व्यक्तिहरूको प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी ज्ञान धारणा स्थिति बुझ्ने उद्देश्यले अध्ययनको क्रममा आवश्यक पर्ने तथ्यांकहरू प्राप्त गर्नका लागि अन्तरवार्ता तालिकालाई ३० जना व्यक्तिहरू माथी प्रश्न प्रयोग गरिएको थियो । उक्त पूर्व परिक्षण प्राप्त परिमाणको आधारमा प्रश्नहरूलाई परिमार्जन गरिएको थियो । साथै सुपरिवेक्षकको सल्लाह र पृष्ठपोषणलाई आधार मानेर प्रश्नलाई अझै सरल र विश्वासिलो बनाउने कार्य गरेको छ ।

२.६ तथ्यांक संकलन प्रक्रिया (Data collection procedure)

अध्ययनका उद्देश्यहरू पुरा गर्ने उपयुक्त सामग्रीहरू प्रयोग गरी सूचनाहरूलाई संकलन गर्ने कार्यलाई तथ्यांक संकलन भनिन्छ । अध्ययन समूहले प्रत्येक १४० घरहरूमध्ये २० घरहरूमा पुगेर सर्व प्रथम त्यहाँको घरमुलीको धारणा बुझेर आफ्नो परिचय र उद्देश्यको बारेमा अवगत गराएको थियो । त्यसपछि अन्तरवार्ता अवलोकन मार्फत प्रत्येक घरको प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी अवस्थाबारे अध्ययन संकलन गरेको थियो ।

- ❖ पूर्व परीक्षा गरीएको आवश्यक समस्यामा प्रश्नहरूको निर्माण
- ❖ अध्ययन समूहबाट १ जना नेता
- ❖ सम्बन्धीत पक्षलाई आवश्यक सहयोग गरिदिनका लागि क्याम्पसद्वारा दिएको सिफारिस पत्र
- ❖ प्रश्नहरूको पूर्व तालिका गरुकेपछि २०८१/०३/०१ गते तथ्यांक संकलनका लागि अध्ययन समुदायमा गएका थियो ।

२.७ तथ्यांक विश्लेषण विधि (Method Analysis and interpretation)

अध्ययनका क्रममा संकलन भएका तथ्यांकहरूलाई संकेतिकरण गरियो र पछि वर्गीकरण गरि विभिन्न समूह उपसमूहमा विभाजन गरी प्रस्तुत गरिएको छ यि तथ्यांकहरूलाई अझ साल सजिलोमा स्पष्ट पार्नका लागि ग्राफको सादृश्यतामा लिएर सामान्य तथ्यांक विधिको प्रयोग गरी व्याख्या विश्लेषण गरेको थियो ।

अध्याय ३ (Chapter-3)

तथ्याङ्कको विश्लेषण तथा व्याख्या

(Analysis and Interpretation of Data)

३.१ जनसाङ्खिक विवरण (Demographic Description)

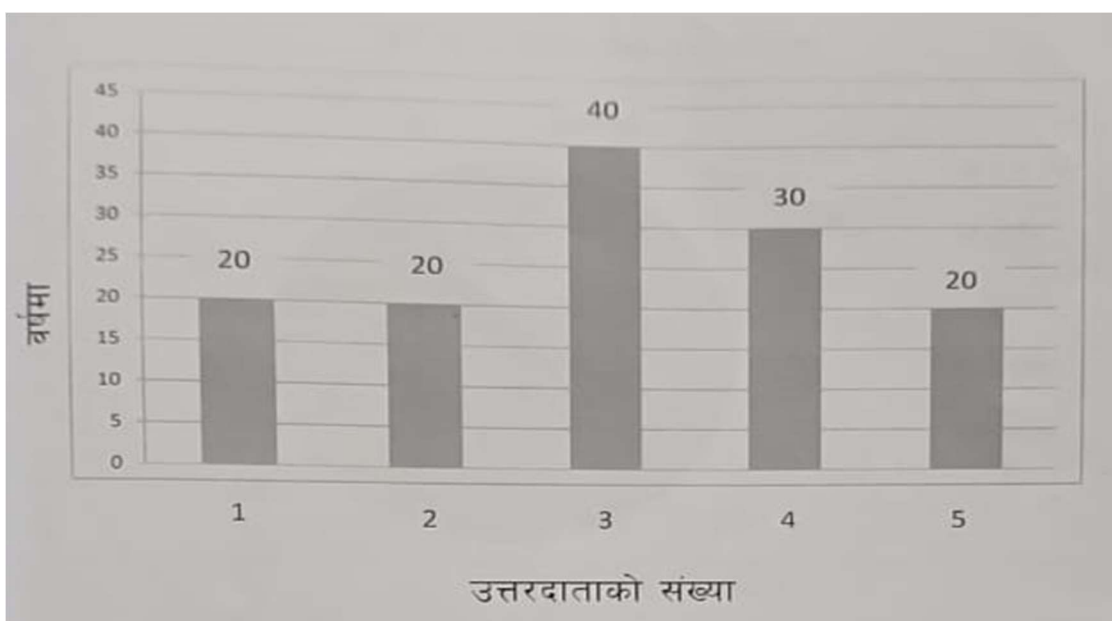
प्रस्तुत स्थलगत अध्ययनको लागि अध्ययन समुह द्वारा यस बझाङ्ग विथडचिर गाउँपालिका वडा नं. ९ रैकोशि रिमा भक्तपुरको अध्ययन क्षेत्रको रूपमा चयन गरिएको थियो। उक्त बडामा जम्मा १४० घरधरीको कुल जनसंख्या ११५० मानीसहरु रहेका छन् जसमा ६५० महिला र ५०० पुरुषको संख्या छ। क्षेत्री, दलित जातिका मानिसहरु नै त्यहाँका प्रमुख आदिवाशी रहेका पाईन्छन्। त्यसरी २० घरपरिवार बाट १२ जना प्रतिनिधित्व हुने गरी अध्ययनको आधार बनाईएको थियो। जसमो ५० जना पुरुष र ७० जना महिला रहेको छ।

क) लिङ्गको आधारमा उत्तरदाताको बनावट:-

क्र.स.	लिङ्ग	जनसंख्या	प्रतिशत
१	महिला	७०	५३.४८
२	पुरुष	६०	४६.१६
	जम्मा	१३०	१००

ख) उमेरको आधारमा उत्तरदाताको बनावट

यसरी अध्ययन सर्वेक्षणमा सम्मेलित गरिएका १३० जना उत्तर दाताहरुको उमेर समुहलाई स्तम्भ चित्रबाट पनि स्पष्ट पार्न सकिन्छ ।

ग) जातिगत आधारमा उत्तरदाताको बनावट

(Composition of Respondents by cast)

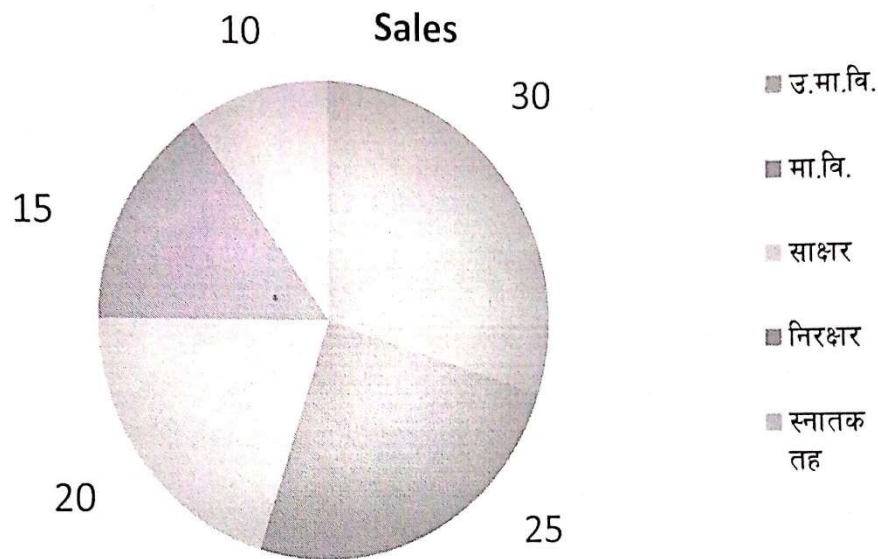
तालिका नं. २

जाति	जम्मा संख्या	प्रतिशत
रावल	१३०	१००
जम्मा	१३०	१००

घ) शैक्षिक विवरण (Educational Status)

शिक्षालाई कुनै पनि देशको विकासको मेरुदण्डको रूपमा लिईन्छ। कुनै पनि शैक्षिक स्थितीले देशको विकासको अवस्थालाई बुझाउँछ। प्रस्तुत अध्ययन प्रतिवेदनको सर्वेक्षण गर्ने क्रममा अध्ययन समुदायका २० घरधुरीका जम्मा १३० सहभागी सदस्यहरूको शैक्षिक अवस्था निम्न वृत्त चित्र अनुसार रहेको पाईयो ।

चित्र नं. १ शैक्षिक विवरणको वनावट

३.२ प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धी विवरणहरूको व्याख्या र विश्लेषण (Analysis and Interpretation of Data relation With Reproductive Health)

क) प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धी ज्ञान

(Reproductive Health related Knowledge)

बझाङ्ग जिल्ला वित्थडचिर वडा न ९ रैकोशी रिमा भक्तपुर समुदायका मानिसहरूमा प्रजनन् स्वास्थ्य संग सम्बन्धीत ज्ञानको पहिचान गर्नु अध्ययनको पहिलो उद्देश्य भएकोले हामीले अन्तरवातां तालिका (Interview Schedule) द्वारा ति व्यक्तीहरूमा प्रश्न सोधी प्रजनन् स्वास्थ्यको जानकारी रहेको वा नरहेको सम्बन्धमा निम्न विभाजित परिणाम प्राप्त भयो ।

तालिका नं. ३

क्र.स.	विवरण	संख्या	प्रतिशत
१	थाहा छ ।	६०	४६.१५
२	अलि अलि थाहा छ ।	४०	३०.७६
३	केही थाहा छैन ।	३०	२३.०
जम्मा		१३०	१००

प्रस्तुत अध्ययन सर्वेक्षणका क्रममा यस समुदायका १३० जनामध्ये केहि महिलाहरुमा रजस्वला चक्र र महिनावारी समस्याहरु बारे थाहा भएको पाईयो । कुल १३० मध्ये ६० जना व्यक्तीलाई पुरुष प्रजनन् संग सम्बन्धीत समस्याको बारेमा थाहा भएको पाईयो भने २० जना व्यक्तीलाई अलिअलि थाहा भएको र ३० जना लाई थाहा नभएको जानकारी भेटाईयो ।

ख) प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धी अभ्यास (Reproductive health related practice)

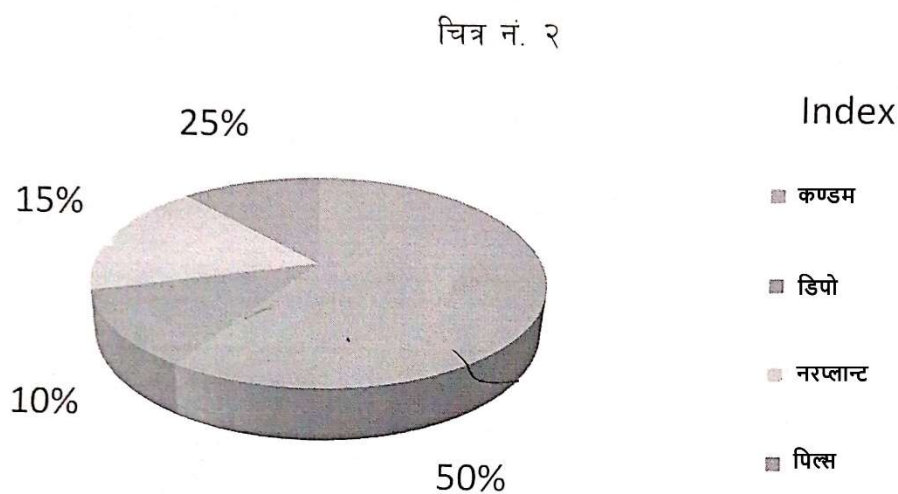
प्रजनन् अङ्गहरुलाई नियमित रुपमा सरसफाई एवं स्वास्थ्य परिक्षण गरी उपयुक्त उपचार गर्नु पर्छ। यसै क्रममा अध्ययन स्वज रैकोशी रिमाभक्तपुर समुदायका मानिसहरुमा अस्थायी साधनहरुको प्रयोग सम्बन्धी निम्न विवरण प्राप्त हुन आएको छ। जसलाई तलको तालिका बाट स्पष्ट गर्न सकिन्छ ।

तालिका नं ४

क्र.स.	विवरण	संख्या	प्रतिशत
१	कण्डम	६०	४६.१५
२	नरप्लान्ट	२०	१५.३८
३	पिल्स	३०	२३.०
४	डिपो	२०	१५.३८
	जम्मा	१३०	१००

माथि उल्लेखित तालिका अनुसार कुल १३० जना समुदायका व्यक्तीहरु मध्ये ६० जनाले कण्डम प्रयोग गर्ने गरेको पाईयो भने २० जनाले नरप्लान्ट प्रयोग गर्ने गरेको पाईयो ३० जनाले पिल्स र २० जनाले डिपो प्रयोग गरेको पाईयो ।

गाउँले जिवनयापनको क्रममा केहि शिक्षित मानिसहरुले प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धी अवधारणा कायम गरेको छ। प्रजनन अङ्गहरुको सफा गर्नु मात्र समस्याको समाधान होईन त्यसको लागि नियमित रूपमा स्वास्थ्य परिक्षण पनि गर्नु पर्दछ। हामिले समुदायका ति व्यक्तीहरुलाई कुन अस्थायी साधनको प्रयोग गरेका छौ भन्ने प्रश्न सोधेका थियौ। जसको परिणाम निम्न अनुसार पाईयो ।

अध्ययनमा सहभागि ५० प्रतिशतले कण्डम प्रयोग गर्ने गरेको पाईयो भने १० प्रतिशतले डिपोको प्रयोग गर्ने गरेको पाईयो अनि १५ प्रतिशतले नरप्लान्टको प्रयोग गर्ने पाईयो भने २५ प्रतिशतले पिल्स प्रयोग गर्ने गरेको पाईयो ।

ग: प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धी समस्या (Reproductive Health Related Problem)

प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धी समस्यालाई विश्वस्वास्थ्य संगठनले १० प्रमुख स्वास्थ्य समस्याहरूको सूचीमा समेत राखेको छ। हाम्रो गाँउघरतिर प्राय जसो धेरै मानिसहरू यस समस्याबाट पिडित पाईन्छन् । हाम्रो अध्ययनको प्रमुख चासोको क्षेत्र पनि प्रमुख प्रजनन्संग सम्बन्धीत समस्याको पहिचान गर्नु रहेको छ। कुल १४० घरधुरी मध्ये अध्ययनको लागि छनौट गरिएका २० घरधुरीबाट १३० जनाको अध्ययन गर्दा भिरङ्गी लागेको ७० जना एच्.आई.भी./एड्स लागेका ३० जना लुतो लागेका ३० जना पाईयो जुन निम्न तालिका द्वारा देखाउन सकिन्छ ।

क्र.स.	विवरणहरू	कुल सख्या	प्रतिशत
१	भिरङ्गी	७०	५३.८४
२	एच्.आई.भी./एड्स	३०	२३.०८
३	लुतो	३०	२३.०८
	जम्मा	१३०	१००

अध्याय (Chapter 4)

साराशं, नतिजा, निष्कर्ष र सुझाव

(Summary, Finding, Conclusion and Recommendation)

४.१ साराशं (Summary)

अल्पविकसित देशहरू मध्ये हाम्रो देश नेपाल पनि एक हो। यी भौगोलिक विविधाले भरिएको देश भएता पनि यहाँ अधिकांश मानिसहरूको बसोवास गामिण चेरामा हुने गरेको पाइन्छ। गामिण समुदायमा अशिक्षा, अज्ञानता, गरिबी र अन्धविश्वास धेरै मात्रामा सोको छ। यसरी आधुनिक चिकित्सा प्रणालीमा विश्वास लिनुको सट्टा पुरानै सामाजिक न्दीवादी परम्परा र अन्धविश्वास मा बढि जोड दिएको पाइन्छ ।

यसै गरी हाम्रो शरीरका विभिन्न अङ्गहरू मध्ये प्रजनन् अङ्ग एवं त्यस भित्र रहेको लिङ्ग एक महत्वपूर्ण अङ्ग हो र प्रजनन् प्रक्रियाको पहिलो अङ्ग पनि त्यसैलाई नै भन्न सकिन्छ । शरीरका विभिन्न अङ्गहरूको हेरचाह गरेझै प्रजनन् अङ्गसंग सम्बन्धीत समस्याहरूको पनि बेलैमा निराकरण गर्नु पर्दछ। हाम्रो समाजमा प्रजनन समस्यालाई हल्का र सरल समस्याको रूपमा बुझ्ने चलन बढि छ। तर यसको समस्याहरूबाट भने धेरै मानिसहरू समस्यामा परिरहेका छन्। यहि वास्तविकतालाई बुझेर अध्ययन कर्ताहरूले यस समुदायमा प्रजनन स्वास्थ्यसम्बन्धी ज्ञान अभ्यास एवं समस्याको अध्ययन संचालन र सम्पन्न गर्ने कार्य गरेको छ ।

यस विषयमा हाम्रो अध्ययन समुहले बझाङ्ग जिल्लाको वित्थडचिर गाउँपालिका वडा नं. ९ रिमा भक्तपुरलाई सामुदायिक स्वास्थ्य सर्वेक्षणमा अन्तर्गत प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी ज्ञान धारणा व्यवहार पत्ता लगाउने रहेको थियो। उक्त समुदायमा अध्ययन गर्ने जम्मा १४० घरधुरी मध्ये २० घरधुरीलाई नमुनाका लागि जनगणनाको विधि प्रयोग गरी १३० जना लाई नै अध्ययनमा समावेश गराएको थियो । अध्ययनको लागि आवश्यक पर्ने तथ्याङ्क संकलन गर्नको लागि अवलोकन अनुसूची अन्तरवार्ता तालिका र चिकित्सा एक परिक्षालाई प्रयोगमा ल्याइएको

थियो। यसरी विभिन्न साधनबारे संकलन गरिएको कच्चा तथ्याङ्कहरूलाई व्याख्या र विश्लेषण गर्नका लागि तारका चार्ट, ग्राफ लाई प्रयोगमा ल्याईएको थियो ।

४.२ नतिजा (Findings)

यस अध्ययनबाट प्राप्त हुन आएको नतिजाहरू निम्न लिखित छन् ।

- ❖ यस अध्ययन क्षेत्रको १४० घरपरिवार मध्ये २० घरपरिवार मात्र थिए ।
- ❖ अध्ययन क्षेत्रको साक्षरता ३५% र १०% निरक्षर रहेको थियो ।
- ❖ प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी ज्ञान भएका ६० अलिअलि मात्र ज्ञान भएका २० जना र ज्ञानै नभएका ४० जना थिए।
- ❖ अध्ययन क्षेत्रमा जम्मा उत्तरदाताहरू मध्ये ७० महिला ६० पुरुष रहेको थिए ।
- ❖ सहभागि व्यक्तीमध्ये ६०% ले प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी ज्ञान हासिल गरेको ३० जनाले स्वास्थ्य परीक्षण गराएको र ४० जनाले प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी ज्ञान हासिल नगरेको पाइयो।
- ❖ प्रायजसो सबैले स्थायी साधनको रूपमा कण्डम प्रयोग गरेको पाइयो र ३०% अरु प्रयोग गरेको पाइयो ।
- ❖ सबैभन्दा बढि जसो मानिसहरू प्रजनन स्वास्थ्य समस्याबाट पिडित भेटियो जुन महिला ३० र पुरुष २० जना थिए ।

❖ १० जनालाई एच्.आई.भी/एड्स रोग लागेका समस्या भेटिएको थिए जसलाई उपचारको लागि चिकित्सक कहाँ जान परामर्श सेवा पनि प्रदान गरिएको थियो ।

❖ २० जनालाई भिरङ्गी रोग भएको समस्या भेटिएका थियो ।

४.३ निष्कर्ष (Conclusion)

माथिको नतिजाको आधारमा निम्न निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ ।

❖ परिवार नियोजनको अस्थायी साधन कण्डम प्रयोग गर्नेको संख्या उच्च रहेको पाइयो ।

❖ प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धीत ज्ञान धेरै मानिसहरूलाई रहेको पाइयो ।

❖ थोरै जसो व्यक्तिले पिल्स प्रयोग गरेको पाइयो ।

❖ जम्मा व्यक्तीहरू मध्ये एच्.आई.भी/एड्स लाग्ने को मात्रा सबै भन्दा कम पाइयो।

❖ एच्.आई.भी/एड्स लाग्ने समस्या पछि भिरङ्गी रोग सम्बन्धी समस्या बढी पाइयो । यस्तो हुनुको कारण समय समयमा स्वास्थ्य परीक्षण नगरेको पाइयो।

❖ प्रजनन स्वास्थ्यमा समस्या आउने वित्तिकै अस्पताल जाने परिपाटिको विकास देखिएन।

❖ यौन रोग विशेषज्ञ कहाँ गएर प्रजनन स्वास्थ्य परिक्षण गर्ने अभ्यास की कमी पाइयो।

❖ अध्ययन क्षेत्रको वरपर यौन रोग विशेषज्ञ नभएको समस्या पाइयो।

४.४ सुझाव (Recommendation)

समुदायिक स्वास्थ्य सम्बन्धी समस्या कुनै एउटा गाँउ समाज तथा राष्ट्र समस्या मात्र नभई सिगो विश्वको अगाडि चुनौति पूर्ण विषय बन्न पुगेको छ । स्वास्थ्य सम्बन्धी जनचेतनाको कमी ले गर्दा शरीरलाई अत्यन्तै नराम्रो संग हानी पुऱ्याउने र स्वास्थ्यमा नराम्रो असर पार्ने हुदा सम्बन्धीत व्यवहार मुलक नियमकानुन कार्यान्वयन मेटाउनु पर्दछ । यो अवस्थामा जनचेतना मुलककार्य कम गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ । साथै चेतनामुलककार्य कम गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ । साथै चेतनामुलक सन्देश लाई ग्रहण गरे र सामाजीक तथा व्यक्तीगत प्रति घरघरबाट नै सुरुवात गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

माथिको निष्कर्षका आधारमा यस अध्ययनले निम्न सुझाव प्रस्तुत गर्दछ ।

- असुरक्षित यौन सम्पर्क गर्दा अनिवार्य रूपमा अस्थायी साधन कण्डमको प्रयोग गर्नुपर्दछ।
- गुलियो खाना खानाले दाँतमा किरा लाग्ने सम्भावना बढी भएकाले गुलीयो खाना वा पेय पदार्थको प्रयोगमा निरुसहित गर्न पर्दछ ।
- दाँत तथा मुख सम्बन्धी स्वास्थ्य बारे सरोकारवाला जिम्मेवार निकाय तथा सघसस्था बाट अन्य स्वाच्य जस्तै चेतनामुलक कार्यक्रम सन्चालन गर्नु पर्दछ ।
- बिहान बेलुका खाना खाईसकेपछि दिनको २ पटक दाँत माझनु पर्दछ ।
- दाँत सम्बन्धी समस्या आउना साथ दन्त चिकित्सक संग परिक्षण तथा परामर्श लिई मुख तथा दाँत स्वास्थ्य लाई बलियो बनाई राख्ने प्रयत्न र अभ्यासमा जोड दिनु पर्दछ ।
- त्यसै गरी समुदायका बासिन्दाहरु मा विकास मुलक कार्य क्रमहरु गर्न अभिप्रेति गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

सन्दर्भ सामाग्रीहरु (References)

- ❖ सुनकुडा स्वास्थ्य चौकी
- ❖ वित्थडचिर गाउँपालिका वडा नं.९
- ❖ परिवार स्वास्थ्य महाशाखा स्वास्थ्य सेवा विभाग स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय
- ❖ Birat Nepal Medical Trust (BNMT Nepal) Head Office

परिशिष्ट (Appendix)

बझाङ्ग जिल्ला वित्थडचिर गाउँपालिका वडा नं. ९ रैकोशी रिमाभक्तपुर समुदायमा प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी ज्ञान अभ्यास र समस्या सम्बन्धी एक अध्ययनका लागि तयार गरिएको अन्तरवार्ता २०८१

अन्तरवार्ता तालिका

१. व्यक्तीगत विवरण

उत्तर दाताको नाम लिङ्ग

उमेर जाति

शिक्षा पेशा

टोल धर्म

भाषा परिवार सदस्य

२. पारिवारीक विवरण

क्र.स.	नाम, थर	घरमूली संगको नाता	उमेर	लिङ्ग	शिक्षा	पेसा	कैफियत

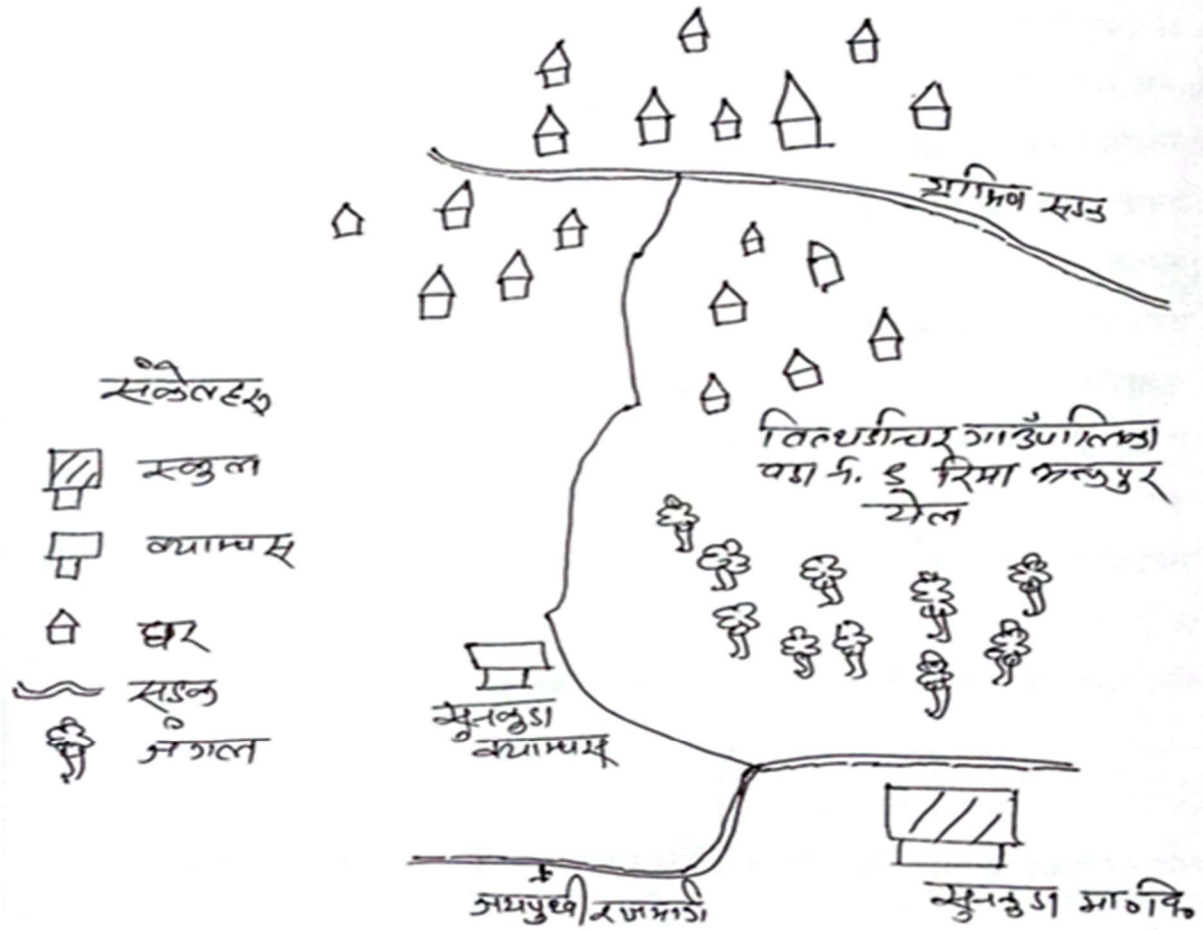
Photo of Data Collection

Map of Data Collection

प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धिको ज्ञान सम्बन्धि प्रश्नहरू